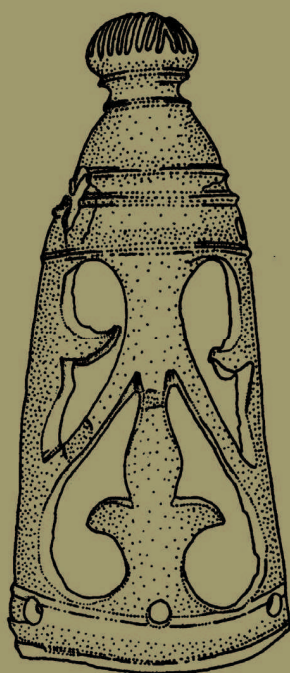

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 26
ROČNÍK CX – 2016

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 26
ROČNÍK CX – 2016

Bratislava 2016

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CX – 2016
ARCHEOLÓGIA
26

Redakčná rada/Editorial Board

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda), doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Beata Egyházy-Jurovská, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc.,
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., PhDr. Vladimír Turčan

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého a anglického jazyka/translation into English and German languages: REELS, s. r. o., Stephanie
Staffen a autori

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Grafická úprava/Graphic design
Matúš lányi

Tlač/Print:

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2016

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2016

ISBN 978-80-8060-390-8
ISSN 1336-6637

ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA CX– 2016 ARCHEOLÓGIA 26

PhDr. Etela Studeníková, CSc., dlhoročná vedecká pracovníčka
SNM-Archeologického múzea a vysokoškolská pedagogička, zakladateľka ročenky Archeológia, sa v tomto roku dožíva okrúhleho životného jubilea. Kolegovia a priatelia želajú jubilantke do ďalších rokov veľa zdravia, spokojnosti a úspechov.

PhDr. Etela Studeníková, CSc., langjährige wissenschaftliche Mitarbeiterin
des SNM-Archäologischen Museums und Hochschulpädagogin, die Gründerin des Jahrbuchs Archeológia, erreicht in diesem Jahr ein rundes Lebensjubiläum. Kollegen und Freunde wünschen der Jubilarin für die nächsten Jahre viel Gesundheit, Zufriedenheit und Erfolg.

OBSAH – CONTENTS – INHALT

- 7 KATARÍNA GAJARSKÁ: Neolitický dom na sídlisku kultúry s lineárnou keramikou v Blatnom
17 The Neolithic house on settlement of the Linear Pottery Culture in Blatné
- 19 ZOJA BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ: K terminológii počiatku strednej doby bronzovej na južnom Slovensku vo svetle nálezov z hrobu 3/62 maďarovskej kultúry z Nových Zámkov
25 Zur Terminologie der beginnenden mittleren Bronzezeit in der Südslowakei im Lichte der Funde aus dem Grab 3/62 von Nové Zámky
- 27 PAVOL JELÍNEK: Objekty s dvojicami ľudských skeletov na sídliskách staršej a strednej doby bronzovej na Slovensku
35 Objekte mit menschlichen Skelettpaaren in Siedlungen der älteren und mittleren Bronzezeit in der Slowakei
- 37 GABRIEL NEVIZÁNSKY – PÉTER PROHÁSZKA: Bronzový depot zo Šarišských Lužianok z roku 1876
46 Der Bronzehort aus Šarišské Lužianky aus Jahr 1876
- 49 MILAN HORŇÁK: Sídliskový areál lužickej kultúry a zo stredoveku v Púchove-Horných Kočkovciach
57 Settlement site of Lusatian Culture and from the Middle Ages in Púchov-Horné Kočkovce
- 59 LUCIA BENEDIKOVÁ: Nálezy z Vršatského Podhradia v kontexte osídlenia stredného Považia v neskorkej dobe bronzovej a v dobe halštatskej
70 Die Funde aus Vršatské Podhradie im Kontext der Besiedlung des mittleren Waagtals in der Spätbronze- und Hallstattzeit
- 73 PETR KOS: Pohřebiště ze Slavkova a jeho přínos k poznání vývoje halštatské kultury ve středním Politaví (K možnosti zpřesnění datace hrobů ždanické skupiny horákovské kultury)
101 Das Gräberfeld aus Slavkov und sein Beitrag zur Kenntniss der Entwicklung der Hallstatt-kultur im mittleren Flussgebiet von Litava (zur Möglichkeit der Präzisierung der Datierung von Gräbern der Ždanice-Gruppe der Horákov-Kultur)
- 103 KATARÍNA HARMADYOVÁ: Dvojslučková oblúkovitá spona z Bratislavy-Devína
107 Bogenförmige Zweischleifenfibel aus Bratislava-Devín
- 109 RADOSLAV ČAMBAL: Včasnotaténske spony z Horných Orešian – Slepého vrchu v zbierkach SNM-Archeologického múzea v Bratislave
116 Frühlatènezeitliche Fibeln aus Horné Orešany – Slepý vrch in den Sammlungen des SNM-Archäologischen Museums in Bratislava
- 119 IGOR BAZOVSKÝ: Súčasti astragálových opaskov z juhozápadného Slovenska
123 Bestandteile der Astragalgürtel aus der Südwestslowakei
- 125 RADOSLAV ČAMBAL: Spätlatènezeitliche Jochendbeschläge aus dem Gebiet von Bratislava
131 Neskorolaténske nákončia jariem konského záprahu z priestoru Bratislavy
- 133 VLADIMÍR KRUPA – MIROSLAVA DAŇOVÁ – JÁN ŠTUBŇA – EUDMILA ILLÁŠOVÁ – JÁN TIRPÁK: Prsteň z bohatého hrobu I z Krakovian-Stráží (štyľová a gemologická analýza)
140 Ring from the abundant grave I in Krakovany-Stráže
- 143 DARINA BIALEKOVÁ: Predmety a polovýrobky z kosti a parohu z pobedimského hradiska
150 Gegenstände und Halbfabrikate aus Bein und Geweih vom Burgwall Pobedim

- 151 SAMUEL ŠPANIHEL: Nálezy keramiky z pevnosti v Čiernom – Valoch
 161 Keramikfunde aus der Festung in Čierne – Valy
- 163 MÁRIO BIELICH: Stredoveké osídlenie v Rumanovej
 171 Mittelalterliche Besiedlung in Rumanová
- 173 LUCIA PILKOVÁ – PETRA ŠIMONČIČOVÁ KOÓŠOVÁ: Militária, ostrohy a kónský postroj
 z Čeboviec – Zeleného hradu (okr. Veľký Krtíš)
 181 Militaria, Sporen und Pferdegeschirr vom Čebovce – Zelený hrad (bez. Veľký Krtíš)
- 183 PETER NAGY – EVA ĎURKOVIČOVÁ: Výsledky archeologického výskumu Kalvínskeho kostola
 v Šamoríne
 192 Ergebnisse archäologischer Grabung der Calvinischen Kirche in Šamorín
- KOLOKVIUM
- 193 Štrnásty ročník kolokvií k otázkam rímsko-germánskej archeológie
 194 Vierzehnte Jahrgang der Kolloquien zu den Fragen der römische-germanischer Archäologie
- 195 JAROSLAVA RUTTKAYOVÁ: Miniaturne nádoby z pohrebiska vo Veľkom Cetíne
 200 Miniaturgefäße vom Gräberfeld in Veľký Cetín
- 201 JAROSLAVA SCHMIDTOVÁ: Miniaturna nádobka z doby rímskej z Bratislavy-Čunova
 206 Miniature container from the Roman period from Bratislava-Čunovo
- 207 TOMÁŠ ZEMAN: Miniaturní keramické nádoby z doby římské z jihovýchodní Moravy
 211 Miniaturgefäße aus der römischen Kaiserzeit von südöstlichen Mähren
- 213 ĽLEV ZACHAR – VLADIMÍR TURČAN: Miniaturna keramika zo sídliskových objektov v Šaštíne-Stráži
 a v Trnave
 219 Miniaturkeramik aus Siedlungsobjekten aus Šaštín-Stráže und aus Trnava
- 221 RADKA KNÁPEK – ONDREJ ŠEDO: Misky s omfalem v životě barbarských společností doby římské
 277 Bowls with an omphalos in the life of Barbarian tribes in the Roman period
- RECENZIE
- 281 Vladimír Krupa – Marián Klčo: Bohaté hroby z doby rímskej z Krakovian-Stráži (*Vladimír Turčan*)
- 283 Skratky časopisov a periodík – Abkürzungen von Zeitschriften und Periodika

VÝSLEDKY ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU KALVÍNSKEHO KOSTOLA V ŠAMORÍNE

PETER NAGY – EVA ĎURKOVIČOVÁ

Keywords: Slovakia, Šamorín, Middle Ages and Modern Times, bricks, apses, ear cuff

Abstract: Results of archaeological excavation in the Calvinist church in Šamorín. The article provides information on excavations in the “Calvinist” church made by the authors. In this Gothic – originally Roman Catholic – parish church, unknown remains of architecture have been exposed, notably the foundations of a Romanesque church. It probably had a single nave with a semi-circular apse on the southern side with a chapel, also ending in an apse. The masonry was brick, with unique foundations built from alternating layers of bricks and clay; the bottom layer was made of quarry stone. The foundations of three medieval altars and the pedestal of a Gothic pulpit, now located in the presbytery, were found. Further architectural elements uncovered include a brick Gothic crypt made of the same building material as the northern vestibule above which it stands. It is possible that the person who was buried inside it, also had the vestibule built above his tomb. The most valuable small finds include a silver twisted ear cuff from the 9th to 11th century. Finds from the excavation allow us to shift back our dating of the church by a few centuries.

V júni – novembri roku 2014 sa pod vedením pracovníkov Slovenského národného múzea–Archeologického múzea Mgr. P. Nagy a Mgr. E. Ďurkovičovej realizoval archeologický výskum kostola reformovanej cirkvi, tzv. Kalvínskeho kostola, v Šamoríne (Nagy/Ďurkovičová 2015). Výskum bol jednou zo súčasť komplexnej rekonštrukcie objektu.

Kalvínsky kostol v Šamoríne (okres Dunajská Streda) sa nachádza na rovinatom teréne Žitného ostrova, mierne sa skláňajúcom zo severu na juh (obr. 1). Nadmorská výška podlahy hlavnej lode kostola je 127,390 BpV. Lokalita sa nachádza v centre mesta Šamorín, na juhovýchodnom konci Hlavnej ulice. Líniu tejto ulice uzatvára parcela na južnej strane kostola, cez ktorú v minulosti tieklo malé rameno Dunaja (obr. 2).

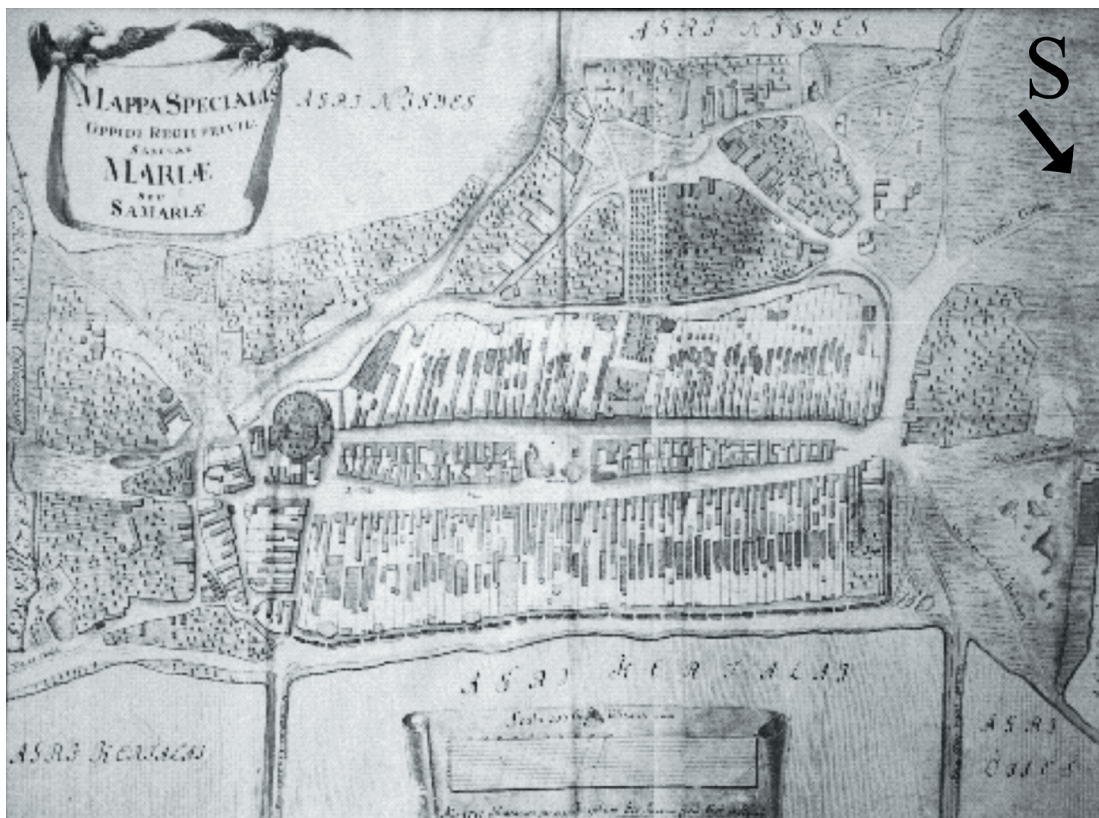
Pred začatím archeologického výskumu boli písomné zmienky o tom, že kostol dal postaviť v 11. storočí sv. Štefan (Kovács 2015) mnohými historikmi či archeológmi považované za názor časti maďarskej historiografie alebo prinajlepšom mladšie falzum. Aj keď nám výsledky výskumu priamo nedovoľujú datovať stavbu kostola až do obdobia vlády Štefana I., značne posunuli jeho datovanie (Vácha 1999) do staršej doby.

Obr. 1. Plán mesta Šamorín s vyznačením polohy skúmanej lokality. Zostavila E. Ďurkovičová.

Abb. 1. Plan der Stadt Šamorín mit Markierung der Lage der untersuchten Fundstelle. Zusammengestellt von E. Ďurkovičová.

Obr. 2. MAPPA SPECIALIS OPPIDI REGII PRIVIL: SANCTAE MARIAE SEU SAMARIAE, z roku 1777. Podľa (Méry 2016 6) upravil P. Nagy. Abb. 2. MAPPA SPECIALIS OPPIDI REGII PRIVIL: SANCTAE MARIAE SEU SAMARIAE, vom J. 1777. Nach (Méry 2016, 6) bearbeitet von P. Nagy.

Umiestnenie a stručný popis archeologických sond

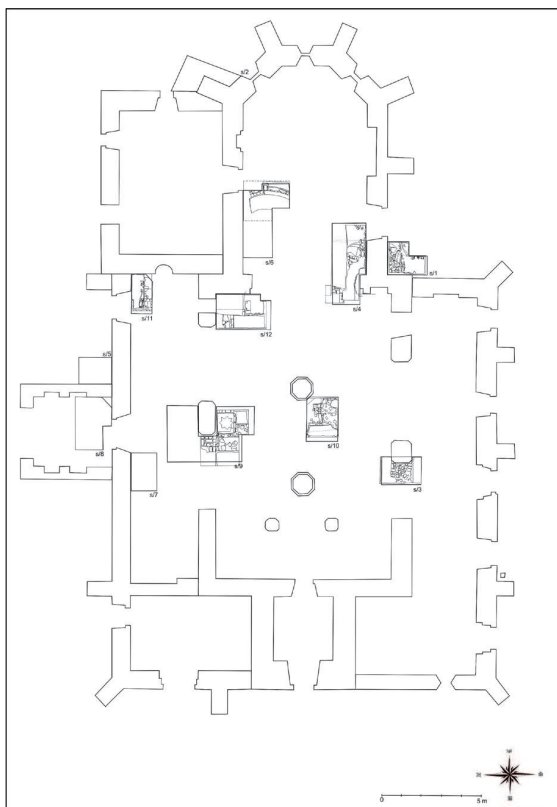
Celkovo bolo na preskúmanie objektu vytýčených 12 archeologických sond. Sondy 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 boli situované do interiéru kostola a sondy 1, 2, 5 boli exteriérové (obr. 3).

Sonda 1: exteriér, juhovýchodne od kostola, na styku presbytéria a hlavnej lode, pôvodná veľkosť 1 x 2 m, rozšírená na J o 1 x 1 m. Sondou sme chceli preveriť, ako sa javia prepojenia murív hlavnej lode, mladšej južnej lode a presbytéria v podzemnej časti. Na pôvodnom nároží hlavnej lode sa ešte v roku 2011, po osekání novovekej omietky, objavila unikátna tehlová „bosáz“ z plevových tehál s rozmermi: 34,5 x 21 x 9 cm. Tá bola jedným z dôvodov, prečo sme sondu situovali na toto miesto. Po vyhlbení sondy na základovú škáru presbytéria a hlavnej lode, postavených súčasne, začiatkom 13. storočia, sme narazili na konštrukciu, ktorá sa pôvodne javila ako kamenná deštrukcia pod týmito základmi. Po začistení a rozšírení sondy sme zistili, že ide o základy staršej architektúry – apsidy. Okrem toho sme pri kopaní narazili na väčšie množstvo kostrových pozostatkov.

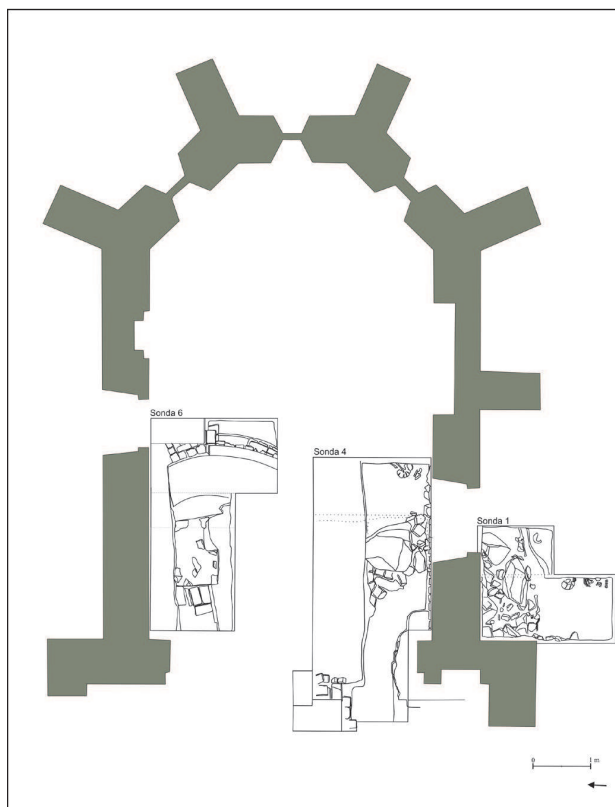
Sonda 2: exteriér, severovýchodne od kostola, pri styku sakristie a presbytéria, rozloha 2 x 3 m. Potvrdili sme ňou, že východný múr sakristie je až po základ novoveký a neleží na staršom murive. Pri hĺbení sondy sme odkryli množstvo antropologických zvyškov, ktoré vo viacerých prípadoch, najmä v severnej časti sondy, neboli uložené v pôvodnej polohe. Podľa nášho názoru ide o jamu, do ktorej ukladali hrobári kosti zo starších, zrušených hrobov. Tento zvyk sme pozorovali pri výskume románskeho kostola Všetkých Svätých v Dechticiach (Nagy 2010).

Sonda 3: interiér, južná časť kostola, na styku hlavnej a južnej lode, pri južnom vstupe do kostola veľkosť 2,2 x 1,4 m. Tesne pod dnešnou dlažbou sme odkryli staršiu tehlovú dlažbu. Po jej rozobratí a znížení úrovne terénu cca o 20 cm, sme narazili na tehlové murivo južného múru hlavnej lode, do ktorého boli prerazené dnes existujúce oblúky. Múr pozostával z 2-3 riadkov tehál a bol položený na pomerne plytkom kamennom základe, hlbokom zhruba 30 cm. Kvôli vysoko vystupujúcemu múru lode a klenby novovekej krypty, vedúcej popod celú južnú loď, sa v sonde 3 našlo pomerne málo ľudských kostí.

Sonda 4: interiér, južná časť presbytéria, na styku presbytéria a hlavnej lode veľkosť 3,2 x 1,85 m. Hoci nám značnú časť skúmanej plochy sondy „znehodnotila“ baroková krypta, prestavaná počas druhej svetovej vojny na protiletadlový kryt, v jej južnej časti sme odkryli základy apsidy, na ktorú sme narazili v exteriérovej sonde 1. Rovnako ako vonku i tu, v interiéri, mal základ charakter nasucho kladeného kamenného múru s prímiesou fragmentov tehál. Okrem toho sme našli i niekoľko porušených hrobov bez milodarov (obr. 4).

Obr. 3. Šamorín – kalvínsky kostol. Pôdorysný plán lokality s jednotlivými sondami. Kreslila E. Ďurkovičová.
 Abb. 3. Šamorín – Calvinische Kirche. Grundrissplan der Fundstelle mit einzelnen Suchgräben. Gezeichnet von E. Ďurkovičová.

Obr. 4. Šamorín – kalvínsky kostol. Detail pôdorysu sond s nájdenými apsidami. Kreslila E. Ďurkovičová.
 Abb. 4. Šamorín – Calvinische Kirche. Grundrissdetail mit gefundenen Apsiden. Gezeichnet von E. Ďurkovičová.

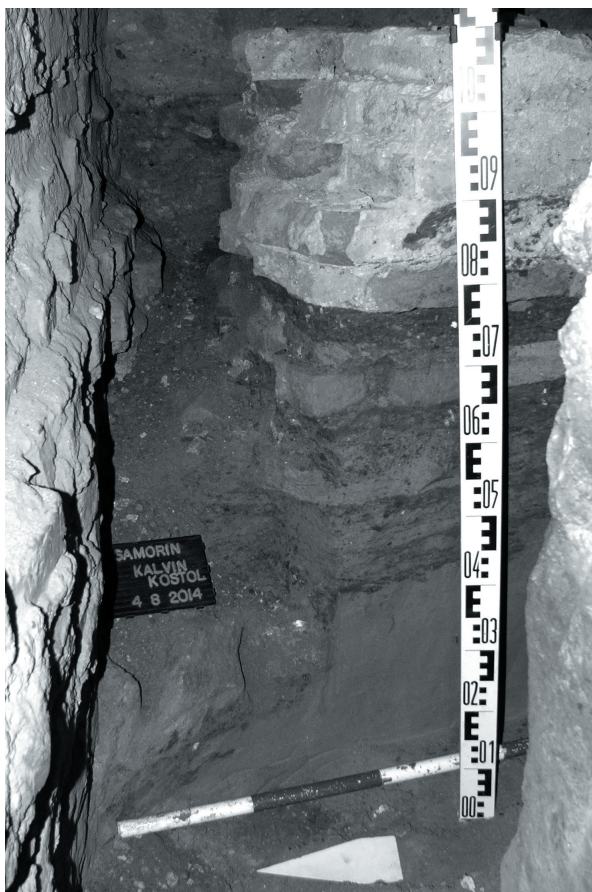
Sonda 5: exteriér, severne od kostola na styku severnej predsieni vchodu a severnej lože kostola, rozloha 1,6 x 1,4 m. Západný profil sondy veľmi pekne odhalil stavebný vývoj severného vstupu do kostola. Na južnej strane sú základy piliera románskeho profilovaného portálu. Podobný portál, s postrannými piliermi, je napríklad v neďalekom Hamuliakove. K týmto základom boli v 16. storočí pristavané murivá severnej predsieni. Naproti tomu južný profil sondy je veľmi problematický. Odkryli sme tu múr, ktorý bol viackrát prestavovaný, opravovaný a oplentovaný. Takže je ho veľmi ťažké zatriediť. V samotnej sonde sme našli kostrové pozostatky minimálne 6 jedincov (časť bola v nepôvodnej polohe).

Sonda 6: interiér, na severnej strane presbytéria, pri kazateľnici, pôvodná veľkosť 2,5 x 1,5 m, rozšírená na východnej strane o 1,5 x 0,85 m. V úzkom priestore medzi kryptou a severným múrom gotického presbytéria sme odkryli malú časť unikátnej stavby, ktorú môžeme datovať, aj na základe superpozície z presbytériom, minimálne do 12. storočia. Už tesne pod dlažbou sme narazili na kamenné a tehlové murivo, ktoré sme neskôr, po ďalšom znižovaní terénu, identifikovali ako fragment románskej tehlovej menzy, ku ktorej bol pristavaný (možno použili i menzu ako jeho súčasť) sokel pod gotický oltár. Vo východnej časti sondy sme odhalili časť tehlového muriva s jedinečným druhom základu, pri ktorom boli na spodnú kamennú vrstvu striedavo ukladané tri vrstvy ílovej zeme a pálených tehál. Až na tretiu vrstvu tehál začali stavitelia klášť maltou spevnené murivo, z kvalitne vypálených tehál (obr. 5). Najmä po rozšírení sondy smerom na východ sme mohli definitívne murivo identifikovať ako centrálnu apsidu staršieho kostola, ktorú narušil, a tým aj datoval, severný múr presbytéria z prvej polovice 13. storočia. V sonde sa nachádzali prevažne architektonické zvyšky, antropologických bolo pomenej. Na hroby sme narazili najmä východne od apsidy.

Sonda 7: interiér, severná loď kostola pri severnom vchode rozloha 2 x 1 m. V sonde sa nachádzalo len niekoľko neúplných hrobov, orientovaných hlavou smerom na západ.

Sonda 8: interiér, severný vchod do kostola s predsieňou, východná strana predsieni, pôvodná veľkosť 1,8 x 1,5 m, rozšírená na západ o 1 x 1,4 m. Hneď po odstránení dlažby z 20. storočia sme narazili na deštruované základy profilovaného románskeho portálu a juhovýchodný roh neskorogotického tehlovej krypty. Ďalej sa nám jasne črtalo nasadenie neskorogotického muriva severnej predsieni na východný piliér portálu. Pri porovnaní stavebného materiálu krypty a predsieni sme zistili, že sú identické. Podľa nášho názoru ten, kto si nechal postaviť svoju hrobku pred severný portál, zároveň donoroval aj stavbu predsieni. Vznikla tak jeho pohrebná kaplnka. Pri pokuse zistiť o koho ide, sme odkryli

Obr. 5. Šamorín – kalvínsky kostol. Pohľad na skladbu základového muriva hlavnej apsidy v sonde 6. Foto P. Nagy.
 Abb. 5. Šamorín – Kalvinische Kirche. Blick auf die Fundamentstruktur des Mauerwerks der Hauptapside im Suchgraben 6. Foto P. Nagy.

Obr. 6. Šamorín – kalvínsky kostol. Stredoveká krypta s novším hrobom v severnej predsieni. Foto P. Nagy.
 Abb. 6. Šamorín – Kalvinische Kirche. Mittelalterliche Krypta mit späterem Grab im nördlichen Vorraum. Foto P. Nagy.

Obr. 7. Šamorín – kalvínsky kostol. Pohľad na južnú časť sondy 9. Foto P. Nagy.
 Abb. 7. Šamorín – Kalvinische Kirche. Blick auf dem Südteil des Suchgrabens 9. Foto P. Nagy.

južnú časť hrobky. Žiaľ, pôvodný hrob bol prekrytý mladším (obr. 6). Okrem uvedeného sme našli časti hrobov, orientovaných hlavou smerom na západ, ležiacich pod murivami predsieni a krypty.

Sonda 9: interiér, pri severnej stene hlavnej lode, okolo stredného stĺpu, oproti sonde č. 3, pôvodná veľkosť 2,6 x 1,8 m, rozšírená na juh o 1,1 x 0,45 m a na severnej strane okolo stĺpu o 3 x 1,8 m. V tejto rozmermi najrozsiahlejšej sonde sme našli aj pomerne najviac nálezov. Podobne ako v sonde 3 sme po odstránení súčasnej dlažby z 20. storočia odkryli tehlovú dlažbu z 1. pol. 19. storočia, ktorá v týchto miestach obsahovala tehly so zaujímavými tehliarskymi značkami (napr. 1815 či GH). Tesne pod ňou sme s juhovýchodnej časti sondy našli kamenný sokel s tehlovou gotickou dlažbou, ktorý mal na sebe maltový odtlačok v tvare osemčepnej hviezdice. Domnievame sa, že ide o pôvodný základ pre stredovekú kazateľnicu, ktorá dnes stojí v presbytériu (obr. 7). Podľa nás najdôležitejším bolo odhalenie severozápadného nárožia staršieho kostola. V severnej časti sondy dominovali najmä hroby inventára, orientované hlavou smerom na západ.

Sonda 10: interiér, v hlavnej lodi kostola, v línii sond 3 a 9, pôvodná veľkosť 1,4 x 0,8 m, rozšírená na každej strane na 2,2 x 1,8 m. V sonde sme odkryli pokračovanie západného múru, doteraz najstaršej stavebnej fázy kostola. Okrem toho murivo pravdepodobne pravouhlo pokračovalo smerom k styku hlavnej a južnej apsidy. Ďalej sme narazili na masívny kamenný sokel gotického oltára, ktorý stával pred stĺpom v strede hlavnej lode.

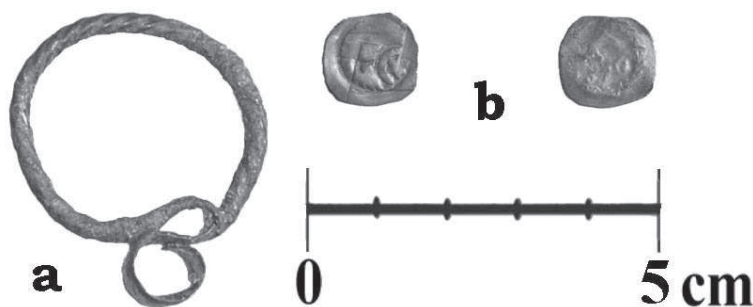
Sonda 11: interiér, v severovýchodnom kúte severnej lode kostola, pôvodná veľkosť 1 x 1 m, rozšírená na západ o 1 x 1 m. Na východnom profile odhalila sonda špáru medzi staršou gotickou sakristiou a novšími murivami. Murivo na južnom profile sondy sme nateraz určili, pre malý rozsah odkrytia, ako tehlovú gotický sokel pod oltár. V severnej časti sondy sme našli časti hrobov bez inventára, orientovaných hlavou smerom na západ.

Sonda 12: interiér, severovýchodný roh hlavnej lode kostola, pri kazateľnici, pôvodná veľkosť 1 x 1,8 m, rozšírená na západ na 2,6 x 1,8 m. Podľa archívneho výskumu predchádzajúceho architektonicko-historickému sa v mieste vytýčenej sondy mal nachádzať baldachýnový oltár zo 14. storočia. Hneď po rozobratí keramických dlažieb z 20. a 1. polovice 19. storočia sme odhalili podestu obdĺžnikového pôdorysu, rozmerov 140 x 80 cm, vymurovanú z dvoch riadkov tehál,

zodpovedajúcim datovaniu baldachýnového oltára. Okrem toho sme v reze, kopanom v západnej časti sondy narazili na murivo rovnakého charakteru ako doteraz najstaršia fáza kostola. Okrem toho treba ešte spomenúť, že sme južne od podesty odhalili malú časť stredovekej tehlovej dlažby, robenej z tehál najstaršej fázy. Otázkou však zostáva, či je to pôvodná románska podlaha, alebo použili po strhnutí staršieho kostola v 13. storočí tieto tehly sekundárne.

Nálezy

V materiále, získanom archeologickým výskumom, prevažuje najmä plejáda rôznych druhov stavebnej keramiky. Preto sme sa aj pri popise nálezov zamerali najmä na ňu. Okrem toho sa z výkopov vyzdvihlo aj veľké množstvo antropologického materiálu. Malá veľkosť odkrytej plochy v sondách nám však neumožňovala kompletne vybrať jednotlivých hrobov. Keďže bol kostol minimálne od 13. do 18. storočia farským, na pochovávanie sa tu využívala každá voľná plocha v interiéri aj exteriéri, čo prispelo ešte k väčšiemu „chaosu“ v identifikácii konkrétnych pochovaných jedincov. Takmer bez výnimky k nim neprikladali do hrobu žiadne milodary. Preto sme okrem veľkého množstva klincov (min. 26 kusov) a bronzových kovaní (9 kusov) z rakiev našli iba veľmi málo nálezov. S tých vzácnejších môžeme spomenúť aspoň dva. Prvým je strieborná tordovaná záušnica (nájdenej v sonde 1), datovateľná do 9. – 12. storočia (obr. 8a). Ďalšou je strieborný fenig českého panovníka Přemysla Otakara II. (obr. 8b), nájdenej v sonde 12, z mincovne vo Viedni (1251-1276; určil numizmatik SNM-HM M. Budaj). Tridsaťštyri nálezov kuchynskej keramiky (65 črepov) pripisujeme skôr k pracovníkom na stavbe kostola než hrobovým výbavám zomrelých. Pri absencii nálezov sú nájdene hroby takmer nedatovateľné. Jediným miestom, kde môžeme hroby datovať, sú sondy 5 a 8. Hroby sú tu v superpozícii z murivami hrobky a severnej predsiene, datovaných do 16. storočia. V tomto smere je zaujímavý fakt, že sú v nich rovnako ako v hroboch v severnej lodi, pochovaní s orientáciou hlavami na západ.

Obr. 8. S Šamorín – kalvínsky kostol. trieborná tordovaná záušnica a strieborná minca Přemysla Otakara II (avers/revers). Foto P Nagy.

Abb. 8. S Šamorín – Calvinische Kirche. Tordierter Schläffenring aus Silber und Silbermünze von Přemysl Otakar II (avers/revers). Foto P. Nagy.

Nálezy stavebnej keramiky

Keďže od najstarších stavebných etáp ide takmer výlučne o tehlovú stavbu, neprekvapuje veľké kvantum nálezov tohto typu. Okrem toho je to jediný nálezový materiál, ktorý nám mohol poskytnúť aspoň orientačné datovanie a preto sme mu venovali zvýšenú pozornosť.

Celkovo sme ako vzorky nálezov vybrali na analýzu 31 celých kusov a fragmentov stavebnej keramiky, z ktorých iba jeden je z dlaždice, 12 fragmentov je z pálenej strešnej krytiny (medzi nálezy sme zaradili aj jeden fragment pálenej strešnej krytiny získaný pri architektonicko-historickom výskume), 5 kusov sú tzv. pôjdovky a jedna klenbová tehla, zvyšok sú múrové tehly. Rozdelili sme ich do štyroch skupín.

1. Tehly a fragmenty tehál, ktoré sú charakteristické pomerne vysokým obsahom organických plnív tzv. plevovky (Nagy 2011, 31). Tehly sú vyrobené z mierne železitej hliny (pravdepodobne miestne dunajské íly, ktoré majú nízky obsah železa), bez prímеси piesku, nakoľko miestna hlina je výrazne piesčitá.

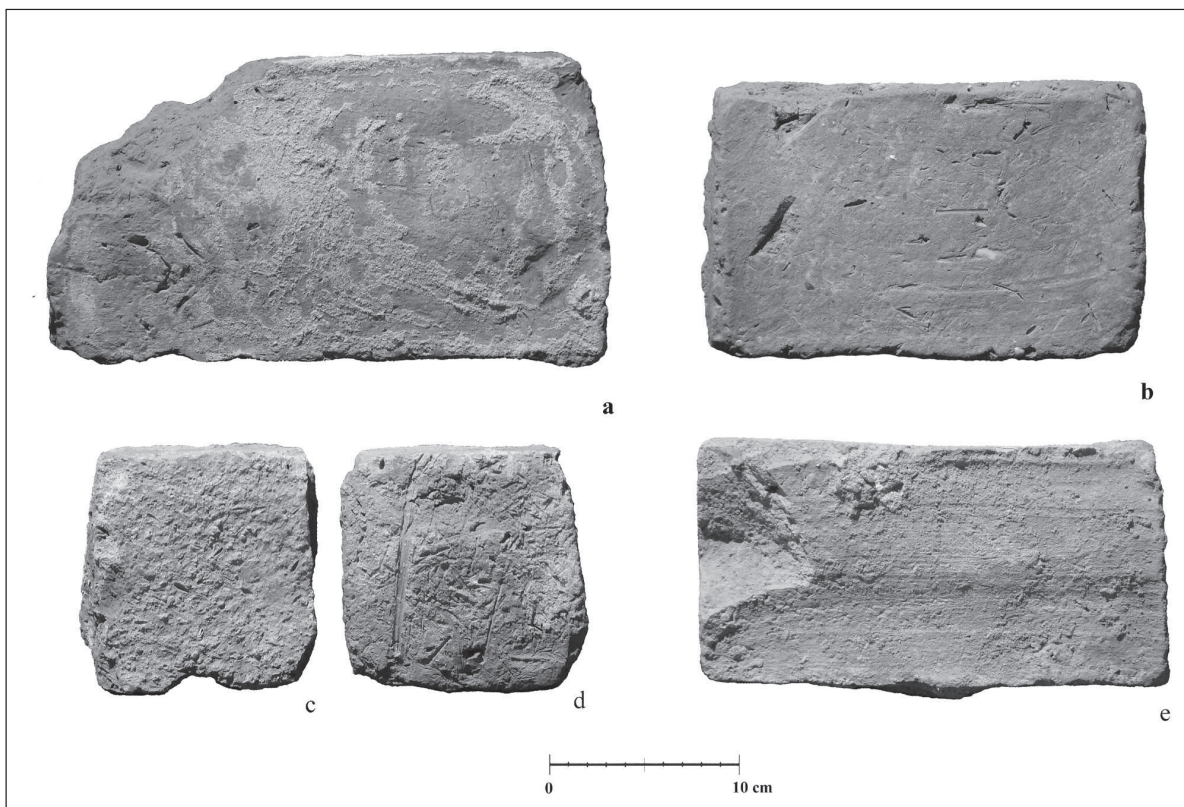
Prvými z tejto skupiny sú tehly pochádzajúce pôvodne z muriva najstaršej stavby kostola (archeologickým výskumom odkryté základy stavby z dvoma apsidami), s rozmermi 29 x 16 x 6 cm (obr. 9a). Druhou je klenbová tehla, nájdenej v zásype sondy 3. Jej rozmery: 23 x 15 x 5,5 cm (obr. 9b). Tretie sú tehly odobraté z muriva v sonde 3 (z rovnakých tehál je postavená i veľká väčšina južnej lode a presbytéria. Ich rozmery: 25 x 13 x 6,5 cm (obr. 9e).

Poslednou je výrazne plevovaná tehla, ktorej fragment bol sekundárne zamurovaný v murive nájdenej v sonde 11. Jej rozmery: ? x 13 x 5,5 cm (obr. 9c, d).

Datovanie: 11. – 13. storočie.

2. V zásypoch sond 1, 8, 11 a 12 boli nájdene fragmenty dvoch typov plochej strešnej krytiny. Prvým typom je tzv. viedenská taška (Nagy 2011, 35, 36, obr. 5c), obdĺžnikového tvaru na spodnej strane ukončená rovným okrajom skose-

Obr. 9. Šamorín – kalvínsky kostol. Nálezy stredovekých tehál. Foto P. Nagy.
 Abb. 9. Šamorín – Kalvinische Kirche. Funde mittelalterlicher Ziegeln. Foto P. Nagy.

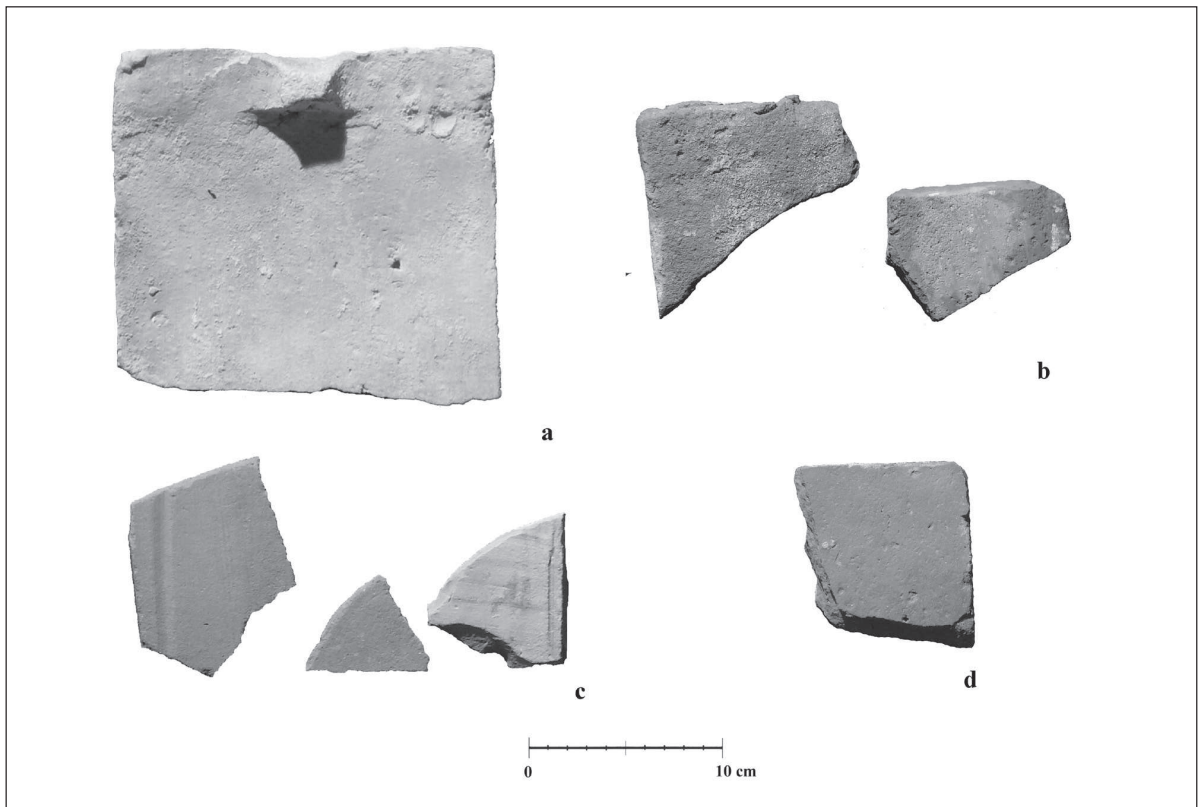
ným na vrchnej hrane. Nos mali ručne formovaný so šírkou 6 cm a výškou 2 cm. Na vrchnej ploche je zreteľne vtláčaná piesková podsýpka. Rozmery: ? x 20,5 x 2 cm (obr. 10a, b). Podobná strešná krytina bola nájdená v Košiciach – Krásnej, Bratislave-Rači (Nagy 2004b, 202-207) či Dechticiach (Nagy 2010, 42). Najmä na základe zahraničných analógií možno tento typ krytiny datovať od 12. storočia (Bender 2004, 36; Goll 1984, 61). Podobne datované sú aj nálezy z Brna (Holub 2011, 110-114). Druhým nájdeným typom krytiny je tzv. bobrovka (Nagy 2004a, 42). Šamorínska bobrovka má na okraji žliabok robený prstom. Podobné škridle sú zo Svätého Jura – karneru (nepublikovaný nález autora) či z Bratislavy – Hradu (Nagy/Gregor 2011, 195). Zo zahraničných analógií môžeme spomenúť napríklad švajčiarske Konstanz, kde sa vyskytuje tento problematcky datovateľný typ krytiny od 14. – 20. storočia (Goll-Gassmann/Goll-Gassmann 1987, 64). Jediným zachovaným rozmerom je hrúbka 2 cm. Fragment z nosom sa nenašiel.

Datovanie: 12. – 14. storočie a 15. – 19. storočie.

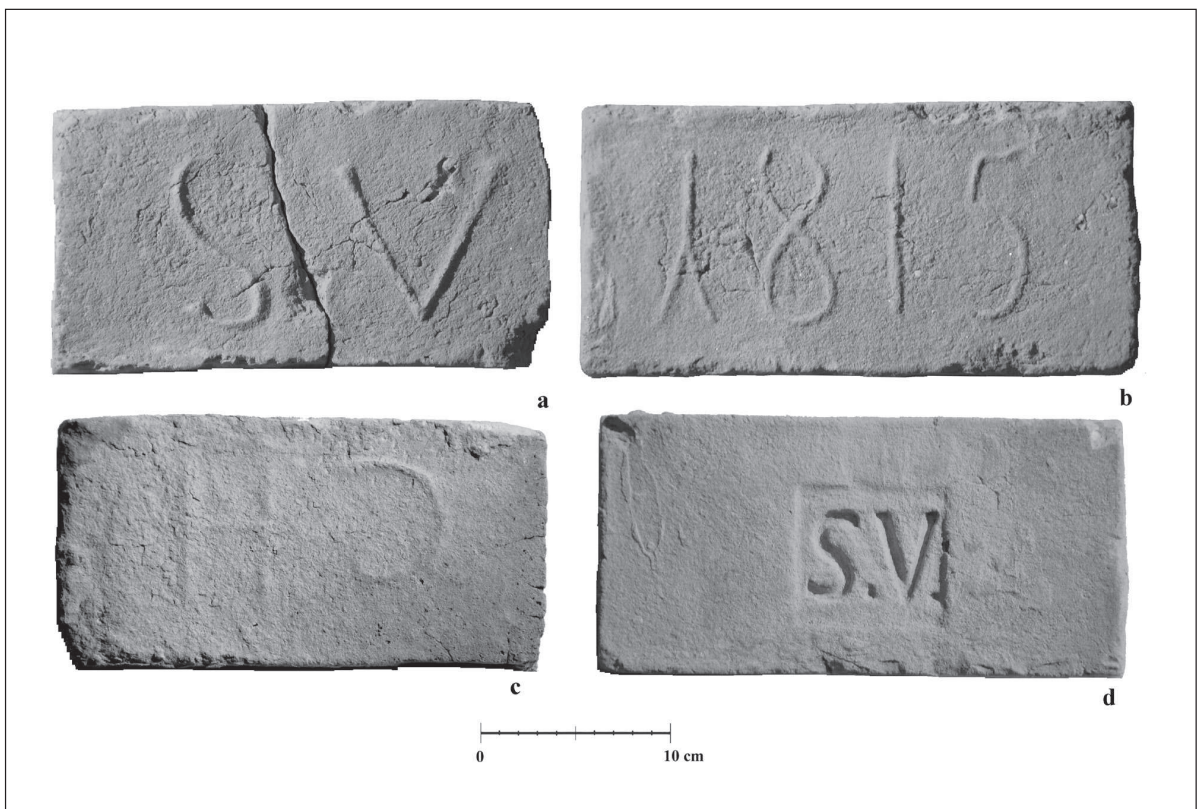
3. Zo zásypu sondy 1 pochádza aj fragment štvorcovej dlaždice s úkosom (obr. 10d). Dlaždice je tehlovočervenej farby, ako podsyp bol na ňu použitý hrubozrnnejší piesok (frakcia do 0,5 mm). Rozmer: ? x ? x 3 cm. Štvorcové dlaždice s rovným profilom (s úkosom) poznáme z viacerých lokalít na Slovensku: napríklad z Bratislavy – Hradu a hradu Bratislava-Devín (Nagy/Čurný 2009, 458, 459).

Datovanie: 13. – 15. storočie.

4. Poslednou a najväčšou skupinou sú tehly zo staršej tehlovej podlahy kostola. Do podlahy bola umiestnená zmes sekundárne použitých tehál miestnej proveniencie. Tehly sú vyrobené z málo železitej hlíny (pravdepodobne miestne dunajské íly, čo má za následok, že ich farebnosť sa pohybuje od žltohnedej po svetloružovú). Boli tu použité najmä značkové a neznačkové novoveké tehly, občas sa vyskytli i tehly stredoveké (aké boli v murive zo sondy 3). Okrem klasických múrových tehál sa v sonda 12 vyskytli i tzv. pôjdovky (obr. 12b). To, že sú tehly miestneho pôvodu, dokazujú aj niektoré tehliarske značky SW a SV (obr. 11a, d, 12b). Tieto iniciály znamenajú Somorja Város (W – v nemeckej gramatike V=F a W=V – Šamorín bol v minulosti osídlený nemeckým obyvateľstvom; poznámka autorov). Tehly boli podľa nášho názoru vyrobené v mestskej tehelni (Somorja Város = mesto Šamorín), ležiacej na ceste do Hamuliakova (zачytené na prvom vojenskom mapovaní; poznámka autorov). Je možné, že z rovnakej tehelne pochádzajú aj tehly s dátáciou – rok 1815 (obr. 11b). Ak by sme k tomuto roku chceli priradiť položenie celej dlažby, museli by sme tehlu SV v kartuši (obr. 11d) považovať za vysprávku, pretože pochádza až zo začiatku 20. storočia. To však nie je vylúčené, pretože v mieste, kde sa nachádzala – sonda 10, bola dlažba silne ošľapaná a jej prípadné rekonštrukcie by boli viac než logické (Nagyová/Nagy 2011-2015).

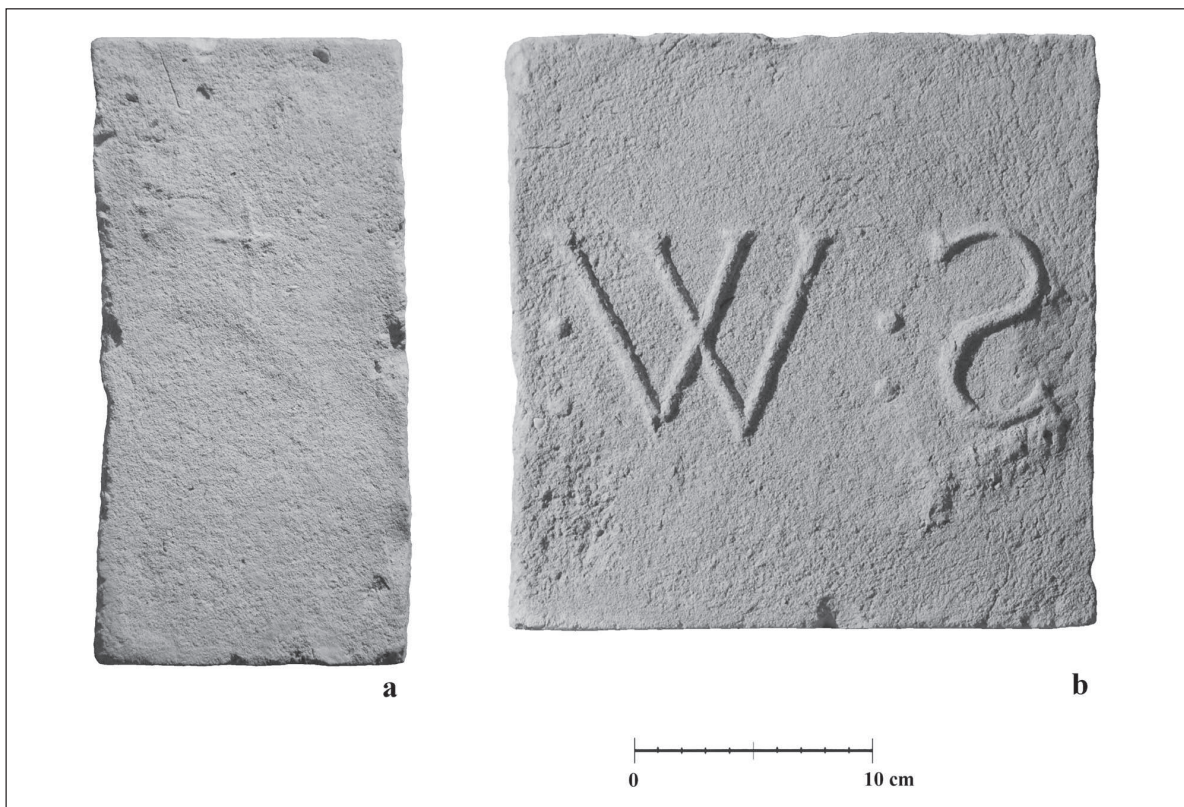

Obr. 10. Šamorín – kalvínsky kostol. Nálezy stredovekej stavebnej keramiky. Foto P. Nagy.
 Abb. 10. Šamorín – Calvinische Kirche. Funde mittelalterlicher Baukeramik. Foto P. Nagy.

Obr. 11. Šamorín – kalvínsky kostol. Nálezy novovekých tehál 1. Foto P. Nagy.
 Abb. 11. Šamorín – Calvinische Kirche. Funde neuzeitlicher Ziegeln 1. Foto P. Nagy.

Obr. 12. Nálezy novovekých tehál 2. Foto P. Nagy.

Abb. 12. Šamorín – Calvinische Kirche. Funde neuzeitlicher Ziegel 2. Foto P. Nagy.

Datovanie: 18. – zač. 20. storočia.

Nálezy architektonických fragmentov

Najdôležitejším zistením nášho výskumu bol objav staršej tehlovej stavby kostola, ktorý by sme na základe stratigrafických situácií mohli datovať minimálne do 12. storočia.

Úmyselne používame slovo mohli, pretože datovacie prostriedky, o ktoré sa môžeme oprieť, nám toho veľa nepovedia a neposkytujú dostatočnú oporu. Je to najmä datovanie na základe analogických stavebných konštrukcií, ktoré nám veľa napovie, no zároveň je aj mnohokrát zavádzajúce.

1. Archeologickým výskumom odkrytý pôdorys staršieho kostola je neúplný a tým do značnej miery iba hypotetický. Doterajší výskum odhalil iba časti dvoch apsid a na dvoch krátkych úsekoch „čelnej steny“ (základy západného múru kostola).

2. Konštrukcia murív resp. základov, kde stavitelia navrstvili striedavo zlomky tehál a ílu, je tak unikátna, že na Slovensku k nej poznáme iba 2 analógie – Nová Dedinka, Hurbanovo-Bohatá I. (*Habovštiak* 1961, 471; *Fűryová* 1994, 53, 55 obr. 3).

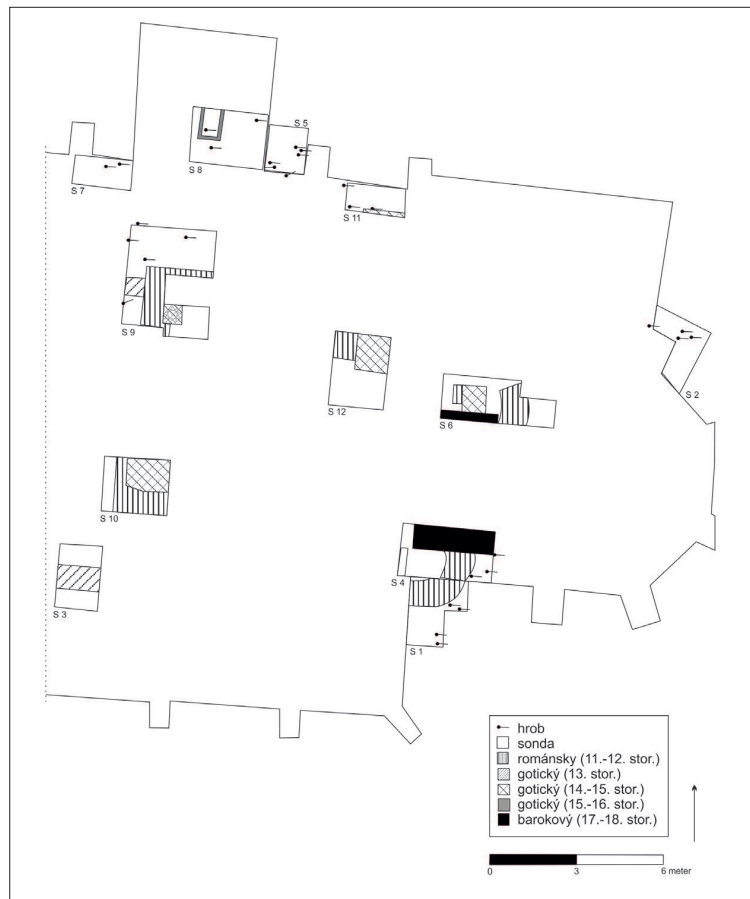
3. Použitý stavebný materiál je podľa nášho názoru zatiaľ málo preskúmaný na to, aby sme vedeli s istotou stavbu datovať. V tomto smere nám príliš nepomôžu ani iné prírodovedno-archeologické datovacie metódy, ako napríklad termoluminiscenčná, pretože sú podľa nás značne nepresné a pre archeológa predstavujú len pomocnú formu datovania. Najviac nových poznatkov by snáď prinieslo celistvejšie, najlepšie plošné, odkrytie skúmanej stavby (obr. 13).

Okrem staršieho kostola výskum odhalil aj ďalšie dovtedy nepoznané stavebné konštrukcie.

Sú to najmä sokle – podesty pod staršie, dnes neexistujúce stredoveké prvky interiéru:

1. v sonde 6 – sokel pod románsku oltárnu menzu (11. – 12. stor.)
2. v sonde 9 – kamenný sokel pod gotickú kazateľnicu (14. – 15. stor.)
3. v sonde 10 – kamenný sokel pod oltár (14. – 15. stor.)
4. v sonde 11 – tehlový sokel pod gotický oltár (14. – 15. stor.)
5. v sonde 12 – tehlová podesta pod gotický baldachýnový oltár (14. – 15. stor.)

Ďalej to boli konštrukčné prvky súvisiace s pochovávaním, ktoré bolo realizované, ako dokázal náš výskum – veľmi husto, v interiéri i exteriéri kostola. Takou je tehlová gotická hrobka v severnej predsieni (sonda 8; 15. – 16. stor.), alebo objekt, ktorý nenávratne zničil značnú časť podzemia presbytéria – tehlová baroková krypta (17. – 18. stor.).

Obr. 13. Šamorín – kalvínsky kostol. Pôdorysný plán s vyznačením datovania jednotlivých odkrytých stavebných prvkov. Kreslila E. Ďurkovičová.
 Abb. 13. Šamorín – Kalvinische Kirche. Grundrissplan mit Markierung der Datierung einzelner freigelegter Bauelemente. Gezeichnet von E. Ďurkovičová.

LITERATÚRA

- Bender 2004* – W. Bender: Vom Ziegelgott zum Industrieelektroniker (Geschichte der Ziegelherstellung von den anfängen bis heute). Bonn. 2004.
- Čurný 2008* – M. Čurný: Tehla ako stavebný materiál stredovekej a novovekej architektúry na Slovensku. Pohľad archeológa. Dizertačná práca. Nitra. 2008.
- Fűryová 1994* – K. Fűryová: Románsky kostol v Novej Dedinke. In: Zbor. SNM LXXXVIII – Arch. 4, 1994, 53-62.
- Goll 1984* – J. Goll: Kleine Ziegel-Geschichte (Zur Einordnung der Ziegelfunde aus der Grabung St. Urban). In: Stiftung Ziegelei-Museum Meinberg Cham 2, 1984, 29-102.
- Goll-Gassman/Goll-Gassman 1987* – U. Goll-Gassman/J. Goll-Gassman: Projekt Konstanz (Die Baukeramik aus der archäologischen Grabung am Fischmarkt in Konstanz). In: Stiftung Ziegelei-Museum Meinberg Cham 5, 1987, 37-65.
- Habovštiak 1961* – A. Habovštiak: Príspevok k poznaniu nižinnej dediny v XI.–XIII. stor. Slov. Arch. IX/1-2, 1961, 451-482.
- Holub 2011* – P. Holub: K výrobě a variabilite stavební keramiky ve středověkém a novověkém Brně. FORUM URBES MEDII AEVI VI. (Surovinová základna a její využití ve středověkém městě). Brno 2011, 98-121
- Kovács 2015* – L. Kovács: Somorja Város Története (Dejiny mesta Šamorín). Nepublikovaná prednáška na sympóziu: Najnovšie poznatky o histórii a vývoji stredovekého kostola v Šamoríne po vykonaní rozsiahleho pamiatkového výskumu (13.12.2015). Šamorín 2015.
- Méry 2016* – E. Méry: Bélyes téglák Somorja városból. In: Jeles téglák, jeles emlékeink 10, Baj 2016, 4-20.
- Nagy 2003* – P. Nagy: Stredoveká stavebná keramika na Slovensku. Diplomová práca. Bratislava 2003.
- Nagy 2004a* – P. Nagy: Stredoveká strešná krytina na Slovensku. In: P. Gregor (Zost.): Historická strešná krajina na Slovensku. Zborník z vedeckej konferencie. Bratislava 2004, 41-46.
- Nagy 2004a* – P. Nagy: Stredoveká a včasnónovoveká pálená strešná krytina na Slovensku. Zbor. SNM 98, Arch. 14, 2004, 201-209.
- Nagy 2010* – P. Nagy: Archeológia Kostola Všetkých svätých v Dechticiach. Pam. Múz. 59/4, 2010, 40-42.
- Nagy 2011* – P. Nagy: Stredoveké tehly na Slovensku. In: Laterarius - Dejiny tehliarstva na Slovensku, Zborník SNM Arch. Supplementum 3, 2011, 31-43.

Nagy/Čurný 2009 – P. Nagy – M. Čurný: Stredoveké a včasnónovoveké keramické dlaždice zo Slovenska. Arch. Hist. 34, 2009, 347-358

Nagy/Ďurkovičová 2015 – P. Nagy/E. Ďurkovičová: Šamorín-Kalvínsky kostol. Výskumná správa archeologického výskumu. Bratislava 2015.

Nagy/Gregor 2011 – P. Nagy – M. Gregor: Mineralogicko-petrografická charakteristika pálenej strešnej krytiny z Bratislavského hradu. FORUM URBES MEDII Aevi VI. (Surovinová základna a její využití ve středověkém městě). Brno 2011, 194-203.

Nagyová/Nagy 2011-2015 - D. Nagyová – P. Nagy a kol.: Register tehliarskych značiek na Slovensku. www.laterarius.sk/stranky/register-tehliarskych-znaciek/register.php. 2011-2015.

Vácha 1999 – Z. Vácha: Najstaršie stavebné dejiny reformovaného kostola v Šamoríne. Pam. Múz. 2/1999, 52-55.

ERGEBNISSE ARCHÄOLOGISCHER GRABUNG DER KALVINISCHEN KIRCHE IN ŠAMORÍN

PETER NAGY – EVA ĎURKOVIČOVÁ

Im Juni – Oktober 2014 realisierten die Mitarbeiter des SNM-Archäologischen Museums die archäologische Grabung der kalvinischen Kirche in Šamorín. Die Untersuchung, dieser ursprünglich römisch-katholischen Pfarrkirche, wurde im Rahmen der komplexen Erneuerung dieses Objekts realisiert. U. a. sollte die Grabung einige durch architektonisch-historische Untersuchungen freigelegte Befundsituationen lösen oder verifizieren. In mehreren Fällen tischte die Grabung aber neue Fragen auf.

Während der archäologischen Grabung wurden 12 Suchschnitte angelegt (davon 3 im Exterieur). Der bedeutendste Befund ist die Feststellung der Fundamente einer älteren romanischen Kirche, die in den Suchschnitten 1, 4, 6, 9, 10 und 12 abgedeckt wurden. Die Kirche war wahrscheinlich einschiffig und durch eine halbkreisförmige Apsis abgeschlossen, an der südlichen Seite hatte sie eine Kapelle, die gleichermaßen durch eine Apsis abgeschlossen war. Die Mauern waren aus Ziegeln, mit Unikat gelösten Fundamenten, die aus abwechselnd aufgetragenen Schichten von Ziegeln und Lehm bestanden, wobei die unterste Schicht aus Bruchsteinen bestand.

Außerdem haben wir drei Fundamente (Sockel) ausgegraben, für heute schon nicht existierende mittelalterliche Altäre (in den Suchgräben 10, 11 und 12) und dem Sokel unter die gotische Kanzel, die heute im Presbyterium untergebracht ist (im Suchgraben 9).

Von weiteren freigelegten Architekturelementen muss man die gotische Krypta aus Ziegeln erwähnen, die im nördlichen Vorraum gefunden wurde. Leider wurde das ursprüngliche Grab durch ein späteres Grab vom 18. Jh. zerstört. Nach unseren Feststellungen sind die Krypta und auch der über ihr stehende Vorraum vom selben Baumaterial erbaut und daher ist es möglich, dass der in der Krypta Bestattete, auch den Vorraum über seinem Grab erbauen ließ.

Im Fundmaterial von der archäologischen Grabung überwiegt hauptsächlich die Pleiade verschiedener Baukeramikarten (hauptsächlich Ziegeln), aber es kamen auch Bruchstücke von Dachziegeln und Bodenbelägen vor. Außerdem hatten wir von den Suchgräben auch eine große Menge von anthropologischem Material gewonnen. Weil die Kirche vom 13. bis 18. Jh. als Pfarrkirche diente, benützte man hier jede Freifläche im Interieur und Exterieur fürs Bestatten.

Wir fanden aber auch Funde aus Edelmetall. Am wertvollsten ist der tordierte Schläffenring aus Silber (gefunden im Suchgraben 1), der ins 9.-12. Jh. datierbar ist. Ein weiterer Fund ist die Silbermünze des böhmischen Herrschers Přemysl Otakar II (vom Suchgraben 12). Es handelte sich um einen Pfennig von der Münzstätte Wien (1251-1276).

Zum Schluss muss man konstatieren, dass auch wenn sich die ursprünglich für die Untersuchungen geplante Fläche mehr als verzweifachte, bedeutet es vom weiten nicht das man wenigstens die Hälfte der Funde und Befundsituationen freigelegt hatte. Es bleibt also in Zukunft zu enthüllen: was noch die Erde unter der Kirche der reformierten christlichen Kirchengemeinde in Šamorín verbirgt.

Mgr. Peter Nagy

SNM-Archeologické múzeum, Žižkova 12

P. O. Box 13, 810 06 Bratislava

nagy@snm.sk; peter.nagy@laterarius.sk; p.nagy.engerau@gmail.com

Mgr. Eva Ďurkovičová, PhD

SNM-Archeologické múzeum, Žižková č. 12

P.O.Box 13, 81006 Bratislava 16

eva.durkovicova@snm.sk